

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmena • Ombudsperson Institution

IZVEŠTAJ SA PREPORUKAMA
NACIONALNOG MEHANIZMA OMBUDSMANA ZA SPEČAVANJE TORTURE
O POSETI DOMU ZA DECU SA MENTALNO OGRANIČENIM SPOSOBNOSTIMA
U ŠTIMLJU

Za: G. Skënder Reçica, Ministar
Ministarstvo rada i socijalne zaštite

Kopija: Gđa. Duda Balje, Presednica
Komisija za ljudska prava, polnu ravnopravnost, nestala lica i peticije
G. Qazim Gashi, rukovodilac,
Divizija za Lica sa Ograničenim Sposobnostima u Ministarstvu rada i
socijalne zaštite

Priština, dana 23. aprila 2019.godine

U skladu sa članom 135. stav 3. Ustava Republike Kosovo, i člana 17. Zakona 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam Ombudsmana za sprečavanje torture (NMST) posetio je Dom dece sa posebnim potrebama u Štimlju (u daljem tekstu „Dečiji Dom u Štimlju”).

Datumi poseta i sastav monitoring ekipe

1. Ovaj izveštaj se odnosi na nalaze NMST-a na osnovu poseta realizovanih 9. avgusta 2018. godine i 31. januara 2019. godine u Dečijem domu u Štimlju. Tokom posete 9. avgusta 2018. godine, bila je ekipa NMST-a i dva eksperta Saveta Evrope (u daljem tekstu "SE") u svojstvu posmatrača. Dok je poseta 31. januara 2019. bila naknadna poseta, koju je realizovala monitoring ekipa NPST-a.

Opšti opis institucije

2. Dečijim domom u Štimlju upravlja Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) i njime upravlja upravnik doma. Ova institucija je jedina na Kosovu ove vrste, koja je otvorena 2002. godine, sa kapacitetom do deset kreveta. Pruža usluge 24-časa, kao što su: hrana, odeća, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita. Institucija nema odreženi budžet, koji je dodeljen, planiran i vođen od strane rukovodioca Doma, već se zasniva na odobravanju zahteva iz budžeta MRSZ-a.
3. Dečiji dom u Štimlju je ustanova otvorenog tipa, u kojoj stanovnici su sa dijagnozom *Bez sposobnosti za učenje (Mentalna retardacija)*. Tokom posete, NMST je utvrdio da se nalazi 10 osoba različite starosne dobi (koliko je i kapacitet doma): četiri osobe su mlađe od 18 godina, dve su tek navršile 18 godina, dvije su oko dvadeset, a dvije su oko tridesetih. Sedam od stanovnika imaju porodice. Osoblje Dečjeg doma u Štimlju sastoji se od deset ljudi, od kojih je jedan kućni menadžer, četiri medicinske sestre i pet medicinskih asistenata.
4. Za NMST- prisutnost odraslih lica u ovoj instituciji, koja je u principu namenjena za smeštaj i zbrinjavanje dece, nije prikladno.

Relevantno zakonodavstvo

5. Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, koji je stupio na snagu u decembru 2015. godine, ima za cilj zaštitu i promovisanje mentalnog zdravlja, spečavanje problema koji su vezani sa njim, garantovanje prava i poboljšanje života umno poremećenih osoba. Članom 18 ovog zakona predviđeno je donošenje podzakonskog akta za postupanje sa rezidentima koji se nalaze u ustanovama socijalne zaštite. Do sada nije donesen nikakav pod-zakonski akt.
6. Dečiji dom u Štimlju nema poseban pravilnik za kategoriju dece sa posebnim potrebama. Prema rukovodiocu Divizije za lica sa ograničenim sposobnostima MRSZ, Dom za decu u Štimlju i dalje je regulisan shodno dva administrativna uputstva: *AU (MRSZ) br. 11/2014 o radu i kriterijume za smeštaj rezidenata, lica sa ograničenim mentalnim sposobnostima - zastoj u mentalnom razvoju u specijalnom institutu u Štimlju i domova sa bazom u zajednici, kao AU br. 13/2010 o pružanju usluga u zajednici-domu za osobe sa ograničenim mentalnim sposobnostima- zastoj u mentalnom razvoju.*

7. Na osnovu AU (MRSZ) br. 11/2014 predviđeno je postupanje prema licima kojima je Osnovni sud oduzeo poslovne sposobnosti. NMST je razmatrao sve slučajeve u Domu za decu u Štimlju, i utvrdio da su njih šest odrasle osobe, od kojih su tri lišena sposobnosti da deluju, a dva su još u proceduri.

Saradnja sa NMST tokom posete

8. Tokom posete NMST, osoblje Dečijeg doma u Štimlju pružilo je punu saradnju monitoring ekipi. Ekpa je bez zakašnjenja imala pristup svim prostorijama i istoj je omogućen razgovor sa rezidentima, koji su bili svesni, i koji su bili u stanju da komuniciraju sa ekipom, a razgovor je odvijan bez prisustva osoblja.

Zlostavljanja

9. Tokom posete, NMST je primetio pozitivnu klimu i dobre odnose između rezidenata i osoblja, bliske, tople i prijateljske pristupe osoblja prema rezidentima. NMST nije primetio znakove telesnih povreda stanovnika. Iz intervjua sa rezidentima, NMST nije primio nikakvu žalbu na bilo koji oblik zlostavljanja. Što se tiče samo povređivanje, NMST je primetio da jedan rezident često se samo-povređuje, dok drugi veoma retko. Nije bilo slučajeva povreda / nasilja jedno s drugim.
10. U Preporuci Rec (2005) 5 Komiteta ministara država članica Saveta Evrope o pravima deteta koja žive u rezidencijalnim institucijama navodi se: "*Svaka kontrolna mera i disciplina koja se može koristiti u rezidencijalnim ustanovama, uključujući i one u cilju sprečavanja samo-povređivanja ili nanošenje štete drugima, treba da se zasniva na javnim propisima i usvojenim standardima.*"¹

Uslovi stanovanja i tretman

Uslovi stanovanja

11. Tokom posete 9. avgusta 2018. godine, zajedno sa ekspertima SE (u svojstvu posmatrača), NMST je primetio da su materijalni uslovi za stanovnike uopšte veoma loši. Sobe rezidenata su imale dovoljno prostora i nisu bile prenaseljene, ali su bile oštećene. Pored toga, ustanova se suočavala sa nedostatkom adekvatne odeće i posteljine. MKST je tokom ove posete utvrdio da je neophodan hitno renoviranje unutar i izvan Doma. Upravnik doma je obavestio NMST da će ceo objekat biti podvrgnut velikom renoviranju, koje će obuhvatiti oko 90% doma. NMST, odmah nakon posete u avgustu 2018. godine, sastao se sa predstavnicima MRSZ-a, i izrazio je zabrinutost u vezi sa nalazima
12. Tokom naknadne posete 31. januara 2019. godine, NMST je ustanovio da je dotični objekat u velikoj meri popravljen, primećeno je da su sve prostorije izvan kuće očišćene, prozori su promenjeni, vršeno je izoliranje objekta izvana, promenjena su vrata, regulisane su pločice, postavljeni su radijatori, renovirana su kupatila, stvoren je poseban

¹ Savet Evrope: Komitet Ministara, Preporuka Rec (2005) 5 Komiteta ministara država članica Saveta Evrope o pravima deteta koja žive u rezidencijalnim institucijama, 16 mart 2005, Rec (2005) 5, na raspolaganju: <https://www.refworld.org/docid/43f5c53d4.html>.

prostor za zdravstvenu zaštitu i terapiju, i stanje što se tiče uslova smeštaja uopšte značajno se promenilo u pozitivnom pravcu. Međutim, NMST je primetio da je potrebno renovirati i kuhinju kako bi bila adekvatna i sigurna za upotrebu.

13. U skladu sa principima Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, sva deca koja su smeštena van svojih porodica, a posebno ona koja su smeštena u ustanove, treba da rastu dostojanstveno, u najboljim mogućim uslovima, bez marginalizacije tokom detinjstva ili odraslog starosnog doba.
14. Stvaranje pozitivnog terapijskog okruženja podrazumeva obezbeđivanje dovoljnog životnog prostora za pacijente kao što su: osvetljenje, grejanje, adekvatna ventilacija i čistoća na zadovoljavajućem nivou. Tokom posete, NMST je primetio da je u sobama u kojima su bili smešteni rezidenti, u jednoj sobi bila su uglavnom dva kreveta, bilo je prirodnog osvetljenja, sobe su bile tople i čiste, te su bile u skladu sa članom 6, stav 1.10, Zakona br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju.²
15. Prema Standardima Evropskog komiteta za sprečavanje torture³, objavljen marta 2017. godine, pažnju treba posvetiti ukrasima u sobama pacijenata i prostorija za rekreaciju kako bi im se pružila vizuelna stimulacija; takođe, male komode pored kreveta i ormara je veoma poželjno.
16. Tokom posete NMST je primetio da je u sobama rezidenata bilo malih komoda za postavljanje garderoba i ličnih stvari, ali rezidenti nemaju dovoljno lične odeće; takođe, nije bilo ukrasa za vizuelnu stimulaciju. Prema mišljenju direktora Doma, osiguranje odeće više zavisi od donacija, dodajući da se često suočavaju sa poteškoćama u njihovom osiguranju.

Psihosocijalne aktivnosti

17. Rezidenti obično slušaju muziku, izlaze u prirodu, imaju i izlaske u gradu, iako retko. Osam od rezidenata pohađaju nastavu u specijalnu školu. NMST zaključuje da je broj i kvalitet psiho-socijalnih i rekreativnih aktivnosti slab, i ne postoji individualizirani plan tretmana prema potrebama i sposobnosti rezidenata.
18. Takođe, NMST zaključuje da je nivo osoblja u Domu bio nedovoljan za pružanje potrebne multidisciplinarnе zaštite. NMST ocenjuje da je veoma važno pružanje stručne obuke za osoblje unutar i van ustanove, kao i adekvatna naknada na osnovu specifikacije posla.

Zdravstvena zaštita

19. Zdravstvena i psihijatrijska služba je zajednička sa Specijalnim institutom u Štimlju. Psihijatar dolazi jednom nedeljno, slučajevi se ponekad šalju u Specijalni institut za hitnu pomoć u Štimlju. U slučaju potrebe, druge zdravstvene i specijalističke usluge

² Član 6, stav 1.10, i Zakona br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, definiše se: “*obezbeđenje odgovarajućih životnih, higijenskih, prehrambenih i sigurnosnih uslova;*”

³ Standardi Evropskog komiteta za sprečavanje torture, objavljen marta 2017. godine, na: <https://rm.coe.int/16806cd43e>.

pružaju se od strane Centra za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalne bolnica u Uroševcu i od strane Univerzitetskog kliničkog centra u Prištini.

20. Tokom posete NMST je primetio da Dečiji dom u Štimlju sada ima medicinsku prostoriju za medicinske usluge, a u istoj prostoriji drže se zdravstvene evidencije i lekovi. Imaju jedan aparat za merenje TA, ali nemaju aparat za kiseonik. Prostor za fizioterapiju ne postoji, sada je taj prostor pretvoren u kancelariju za menadžera Doma, kao i za administrativne usluge. NMST ocenjuje da treba stvoriti poseban prostor za fizioterapiju i da angažuju i fizio-terapeuta.
21. Snabdevanje lekovima se vrši putem MRSZ i snabdevanje je redovno. NMST je primetio da kod rezidenata koji uzimaju Clozapin nema dokaza da je analizirano stanje belih krvnih zrnaca u saglasnosti sa preporukama zasnovanim na dokazima. NMST naglašava da je odgovornost ustanove da obezbedi određene lekove prema poznatim evidencijama, ali i primena praćenja njihovih mogućih neželjenih efekata u skladu s priznatom kliničkom praksom (prateće analize u slučaju primene i Clozapina).
22. Dečiji dom u Štimlju nije imao registre za identifikaciju telesnih povreda, samopovređivanja, smrti, niti registar za evidentiranje povreda radnika koje su prouzrokovane od strane rezidenata ili registar incidenata. Prema obaveštenja osoblja, u posljednje tri godine nije bilo smrti ili teške bolesti. NPST ohrabruje osoblje da kreira ove registre, a relevantne događaje ili incidente treba detaljno opisati.

Sredstva ograničenja

23. Što se tiče sredstava ograničenja, u Dečijem domu nema prostora za izolaciju i, prema mišljenju osoblja, ne koriste se nikakvi oblici fizičkog ograničenja.
24. Prema Evropskom komitetu za sprečavanje torture⁴, ograničenje uznemirenih ili nasilnih pacijenata treba da bude, koliko je to moguće, ne-fizičko (npr. Usmena instrukcija) i, kada je neophodno fizičko ograničenje u principu on treba da se ograniči na kontrolu rukama. Tokom posete NPST-a, intervjuisano je osoblje u vezi sa pitanjem ograničavajućih sredstava u slučajevima krize, gdje se prema njima, ne koriste nikakva sredstva ograničavanja, osim držanja rukom u slučajevima u slučajevima kada neko od rezidenata postane agresivan. U tim slučajevima, dežurno noćno osoblje traže pomoć od psihijatra ili pozivaju hitnu pomoć. NMST tokom poseta, nije našao nijedan slučaj upotrebe sredstava fizičkog ograničavanja ili izolacije.

Kontakt sa spoljnim svetom

25. Neka od prava dece koja žive u domovima je takođe pravo da održavaju redovne kontakte sa porodicom deteta i drugim osobama koje su važne za njih; takav kontakt može biti ograničen ili isključen samo kada je to neophodno radi najboljeg interesa deteta; pravo na kontakt sa braćom i sestrama, kada god je to moguće, da budu zajedno ili da održavaju redovne kontakte.⁵

⁴ Standardi KPT-a, objavljeni marta meseca 2017. godine, vidi na: <https://rm.coe.int/16806cd43e>.

⁵ Savet Evrope: Komitet Ministara, Preporuka Rec (2005) 5 5 Komiteta ministara država članica Saveta Evrope o pravima deteta koja žive u rezidencijalnim institucijama, 16 mart 2005, Rec (2005) 5, na raspolaganju:

26. Evropski komitet za sprečavanje torture naglašava da je održavanje kontakata sa spoljnim svetom neophodno ne samo za sprečavanje zlostavljanja, već i sa terapijskog stanovišta.⁶ Tokom posete, NMST je obavešten da u zadnje vreme članovi porodice nekih od rezidenata pokazala su interesovanje za svoju decu, posećuju ih i često kontaktiraju sa njima telefonom. NMST pozdravlja angažovanje osoblja u poštovanju prava dece da održavaju kontakte sa porodicom.

Na osnovu nalaza i konstatacija koja su postignuta tokom posete, na osnovu člana 135, stav 3 Ustava Republike Kosovo, i člana 16, stav 4 Zakona br. 05/L019 o Ombudsmanu, **Ombudsman preporučuje**

Ministarstvu rada i socijalne zaštite:

- Da snabdeva rezidente odgovarajućom odećom za sva godišnja doba.
- Da stvori poseban prostor za fizioterapiju.
- Da pruži posebne usluge kao što su radna terapija.
- Da snabdeva Dečiji dom u Štimlju radnim materijalom za razvoj aktivnosti i da se dodaju psiho-socijalne aktivnosti.
- Da se renovira kuhinja po potrebama.
- Da se izrade individualni planovi tretiranja rezidenata.
- Rezidentima, koji koriste Clozapine da se urade krvne analize redovno.

U skladu sa članom 132, stav 3 Ustava Republike Kosovo („*Bilo koji drugi organ ili institucija, koja sprovodi legitimnu vlast u Republici Kosovo je dužna da odgovori na zahteve Ombudsmana i da mu/joj predstavi sva dokumenta i informacije koje su od njega zatražena u saglasnosti sa zakonom*“) i člana 28 Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu („*Autoriteti, kojima je Ombudsman uputio preporuke, zahtev ili predlog za preduzimanje konkretnih mera, [...] treba da odgovore u roku od trideset (30) dana. Odgovor treba da sadrži razloge u pisanoj formi o preduzetim radnjama u vezi navedenog pitanja*“), ljubazno vas molimo da nas informišete o radnjama koje ćete preduzeti u vezi sa ovim pitanjem.

S poštovanjem,

Hilmi Jashari
Ombudsman

<https://www.refworld.org/docid/43f5c53d4.html>.

⁶ Ibid, *Garancija tokom odlučivanja*, stav 54